

УДК 347.121.1

DOI <https://doi.org/10.32849/2663-5313/2020.9.12>**Ольга Тур,**

канд. юрид. наук,

асистент кафедри цивільного права та процесу

Львівського національного університету імені Івана Франка

ОСОБЛИВОСТІ ЦИВІЛЬНО-ПРАВОВОГО ЗАХИСТУ ЧЕСТІ, ГІДНОСТІ ТА ДІЛОВОЇ РЕПУТАЦІЇ ПУБЛІЧНИХ ОСІБ

Стаття присвячена характеристиці правового регулювання захисту права на повагу до честі, гідності та недоторканості ділової репутації публічних осіб. Зокрема, розглянуто основні засади здійснення захисту особистих немайнових прав публічних осіб. Визначено, що умови захисту на повагу до честі, гідності та недоторканості ділової репутації пов'язані з особливостями громадського контролю за діяльністю публічних осіб. Таким чином, інформація, яка поширюється щодо публічних осіб, є суспільно важливою інформацією, а обмеження щодо поширення цієї інформації та межі критики та оцінки поведінки є більш ширшими, ніж межі критики та оцінки поведінки пересічного громадянина. Поширення інформації щодо публічної особи повинно оцінюватись з погляду суспільно відповідальної поведінки будь-якої особи перед суспільством, а аналіз таких висновків повинен здійснюватися суспільством на основі усієї інформації, отриманої з різних джерел.

Відмінність заборони поширення інформації, якою порушуються особисті немайнові права, від спростування недостовірної інформації полягає не лише в меті застосування цих способів, але й у тому, що заборона поширення інформації може бути застосована й у разі поширення інформації, незалежно від того, є вона недостовірною чи абсолютно правдивою.

Не є предметом судового захисту оціночні судження, думки, переконання, критична оцінка певних фактів і недоліків, які, будучи вираженням суб'єктивної думки і поглядів, не можна перевірити на предмет їх відповідності дійсності (на відміну від перевірки істинності фактів) і спростувати. Зазначене відповідає прецедентній судовій практиці Європейського суду з прав людини, особливо якщо такі висловлювання стосуються публічної особи або посадової особи рівня суспільного значення та її діяльність становить суспільний інтерес.

Ключові слова: захист особистих немайнових прав, публічні особи, право на повагу до гідності та честі, право на недоторканість ділової репутації, спростування недостовірної інформації.

Постановка проблеми. Відповідно до статті 277 Цивільного кодексу України кожен має право на повагу до його гідності та честі. Частина друга цієї статті визначає, що гідність та честь фізичної особи є недоторканими. Згідно зі статтею 299 Цивільного кодексу України фізична особа має право на недоторканість своєї ділової репутації. У разі порушення особистого немайнового права фізична особа має право звернутися до суду з позовом про захист її гідності, честі та ділової репутації.

Цивільний кодекс України не визначає особливостей захисту честі, гідності та ділової репутації громадських діячів, державних службовців, політичних діячів тощо. Таким чином, актуальним є дослідження особливостей особистих немайнових прав публічних осіб, а також цивільно-правового захисту у разі їх порушення.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. У науці цивільного права України питанням

захисту честі, гідності та ділової репутації присвячені дисертаційні роботи Р.О. Стефанчука «Цивільно-правовий захист честі, гідності та репутації» (2000 р.) та І.В. Саприкіної «Захист честі, гідності, ділової репутації фізичної особи за законодавством України» (за матеріалами судової практики). (2006 р.). Залишаються недослідженими особливості захисту честі, гідності та ділової репутації публічних осіб.

Метою статті є здійснення аналізу прав на повагу до честі, гідності, а також недоторканості ділової репутації публічних осіб, виокремлення особливостей цивільно-правового захисту суб'єктивного права у разі його порушення.

Виклад основного матеріалу. Право вибору способу захисту особистого немайнового права, зокрема, права на повагу до гідності та честі, права на недоторканість ділової репутації, належить особі, чие право

порушено. Нормами цивільного законодавства передбачені загальні та спеціальні способи захисту цивільних прав.

Серед спеціальних способів захисту, які можуть застосовуватись у разі порушення особистих немайнових прав, серед інших належать спростування недостовірної інформації та/або право на відповідь, заборона поширення інформації, якою порушуються особисті немайнові права.

Так, відповідно до статті 277 Цивільного кодексу України фізична особа, особисті немайнові права якої порушено внаслідок поширення про неї та (або) членів її сім'ї недостовірної інформації, має право на відповідь, а також на спростування цієї інформації.

Під поширенням інформації необхідно розуміти: опублікування її у пресі, передання по радіо, телебаченню чи з використанням інших засобів масової інформації; поширення в мережі Інтернет чи з використанням інших засобів телекомунікаційного зв'язку; викладення в характеристиках, заявах, листах, адресованих іншим особам; повідомлення в публічних виступах, в електронних мережах, а також в іншій формі хоча б одній особі.

Юридичним складом правопорушення, наявність якого може бути підставою для задоволення позову про спростування недостовірної інформації, є сукупність таких обставин: а) поширення інформації, тобто доведення її до відома хоча б одній особі у будь-який спосіб; б) поширена інформація стосується певної фізичної чи юридичної особи, тобто позивача; в) поширення недостовірної інформації, тобто такої, яка не відповідає дійсності; г) поширення інформації, що порушує особисті немайнові права, тобто або завдає шкоди відповідним особистим немайновим благам, або перешкоджає особі повно і своєчасно здійснювати своє особисте немайнове право.

Відповідно до частини другої статті 30 Закону України «Про інформацію» оціночними судженнями, за винятком наклепу, є висловлювання, які не містять фактичних даних, критика, оцінка дій, а також висловлювання, що не можуть бути витлумачені як такі, що містять фактичні дані, зокрема з огляду на характер використання мовно-стилістичних засобів (вживання гіпербол, алегорій, сатири). Оціночні судження не підлягають спростуванню та доведенню їх правдивості [1].

Згідно з п. 19 Постанови Пленуму Верховного суду України від 27.02.2009 № 1 «Про судову практику у справах про захист гідності та честі фізичної особи, а також ділової репутації фізичної та юридичної особи», вирішуючи питання про визнання поширеної інформації недостовірною, суди пови-

нні визначати характер такої інформації та з'ясувати, є вона фактичним твердженням чи оціночним судженням [2]. Наявність фактів можна довести, а правдивість оціночних суджень не можна.

Будь-яке судження, яке має оціночний характер, будь-яка критика та оцінка вчинків, вираження власних думок щодо якості виконуваних публічних функцій, отриманих результатів тощо не є підставою для захисту права на повагу честі, гідності та ділової репутації та, відповідно, не є предметом судового захисту.

Якщо суб'єктивну думку, яка є оціночним судженням, висловлено в брутальній, принизливій чи непристойній формі, що принижує гідність, честь чи ділову репутацію, на відповідача може бути покладено обов'язок відшкодувати моральну шкоду. Підстав для спростування інформації в такому разі немає.

Під час визначення підстав для захисту особистих немайнових прав публічних осіб необхідно враховувати статус таких осіб, а також те, чи становить поширювана інформація суспільний інтерес. Для того, щоб розрізнити фактичне твердження і оціночне судження, необхідно брати до уваги обставини справи і загальний тон зауважень, оскільки твердження про питання, що становлять суспільний інтерес, можуть бути оціночними судженнями, а не констатацією фактів.

Вирішення питання щодо характеру, стилістики, смислового навантаження, встановлення змісту інформації, отримання висновку про те, в якій формі висловлена інформація (у формі фактичного твердження чи оціночного судження) потребує спеціальних знань в галузі лінгвістики. В такому разі доцільним є проведення лінгвістичної експертизи.

Загальна декларація прав людини 1948 року надала широкі можливості реалізації свободи слова і поширенню інформації. Так, стаття 19 визначає, що кожна людина має право на свободу переконань і на вільне їх виявлення; це право включає свободу безперешкодно дотримуватися своїх переконань та свободу шукати, одержувати і поширювати інформацію та ідеї будь-якими засобами і незалежно від державних кордонів [3].

Стаття 10 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод 1950 року визначає, що кожен має право на свободу вираження поглядів. Це право включає свободу дотримуватися своїх поглядів, одержувати і передавати інформацію та ідеї без втручання органів державної влади і незалежно від кордонів [4].

Відповідно до пункту 21 Постанови Пленуму ВСУ Про судову практику у справах про захист гідності та честі фізичної особи,

а також ділової репутації фізичної та юридичної особи №1 від 27.02.2009 у разі поширення недостовірної інформації стосовно приватного життя публічних осіб вирішення справ про захист їх гідності, честі чи ділової репутації має свої особливості.

У статтях 3, 4, 6 Декларації вказується, що оскільки політичні діячі та посадові особи, які обіймають публічні посади або здійснюють публічну владу на місцевому, регіональному, національному чи міжнародному рівнях, вирішили апелювати до довіри громадськості та погодилися «виставити» себе на публічне політичне обговорення, вони підлягають ретельному громадському контролю і потенційно можуть зазнати гострої та сильної громадської критики у засобах масової інформації щодо того, як вони виконували або виконують свої функції. При цьому зазначені діячі та особи не повинні мати більшого захисту своєї репутації та інших прав порівняно з іншими особами [2].

Відповідно до статті 17 Закону України «Про виконання рішень та застосування практики Європейського суду» під час розгляду справ суди застосовують Європейську Конвенцію з прав людини і практику суду як джерело права [5]. Європейський суд з прав людини на підставі своєї практики застосування Конвенції встановив, що її 10 стаття обумовлює різний ступінь захисту для тих чи інших категорій вираження поглядів. Так, у рішенні від 07 лютого 2012 року «Аксель Спрінгер проти Німеччини» [6, с. 25]. Європейський суд з прав людини вказав, що приватна особа, невідома для громадськості, може вимагати особливого захисту свого права на приватне життя, тоді як публічних осіб така норма не стосується.

Європейський суд з прав людини 02 червня 2016 року ухвалив рішення у справі № 61561/08 «Інститут економічних реформ проти України», де, розглядаючи питання забезпечення балансу між свободою вираження поглядів та захистом репутації особи, зазначив, що відповідно до пункту 2 статті 10 Конвенції існує мало можливостей для обмеження політичних висловлювань чи дебатів з питань, що становлять суспільний інтерес, при цьому високий рівень захисту свободи вираження поглядів буде надаватися у випадках, коли висловлювання стосуються питання, що становить суспільний інтерес [7].

Свобода дотримуватися своїх поглядів є основною передумовою інших свобод, гарантованих статтею 10 Європейської конвенції з прав людини, і вона користується майже абсолютним захистом у цьому сенсі. Крім того, поряд з інформацією чи даними,

що підлягають перевірці, стаття 10 захищає і погляди, критичні зауваження або припущення, правдивість яких не може бути піддана перевірці на правдивість. Оціночні судження також користуються захистом – це передумова плюралізму поглядів.

У Рішенні Європейського суду з прав людини від 08 липня 1986 року у справі Лінгенса (12/1984/84/131) зазначається, що свобода вираження поглядів, гарантована п. 1 ст. 10 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод, становить одну з основних підвалин демократичного суспільства й одну з принципових умов його розвитку та умов самореалізації кожної особи. За умови додержання пункту 2 свобода вираження стосується не лише тієї «інформації» чи тих «ідей», які отримані належним чином або розглядаються як необразливі чи незначні, а й тих, що викликають образи, обурення або неспокій. Такими є вимоги плюралізму, терпимості й широти поглядів, без яких «демократичне суспільство» неможливе [8].

З аналізу вказаних рішень вбачається, що Європейський суд з прав людини вважає порушенням статті 10 Конвенції з прав людини задоволення національними судами позовів публічних діячів про спростування поширеної проти них інформації та заборони поширення такої інформації, оскільки ступінь публічності, якого набули дії особи, ступінь її участі у публічній дискусії зумовлюють ступінь її толерантності, який вона повинна виявляти стосовно критики.

Наведені правові позиції відображені також у практиці Верховного Суду.

Так, звертаючись з позовом до суду, позивач ОСОБА_1 обґрунтувала свої вимоги тим, що починаючи з грудня 2014 року у соціальній мережі «Facebook» та на веб-сайті, співвласниками якого є ОСОБА_2 та ОСОБА_3, було розміщено і поширено негативні коментарі та публікації щодо її особи, які містять образливі, брутальні, принизливі і нецензурні висловлювання та принижують її честь, гідність і ділову репутацію, та просила зобов'язати ОСОБА_2 видалити із соцмереж та сайту поширені ОСОБА_2 зазначені недостовірні образливі відомості та оціночні судження щодо неї.

Суд у зазначеній справі дійшов висновку, що відомості, які просила видалити із сайту позивач, належать до оціночних суджень дописувачів сайту, які містять критику та оцінку дій ОСОБА_1, а тому спростуванню не підлягають. У цьому разі критичне висловлювання авторів коментарів є особистими суб'єктивними ставленнями до діяльності позивача як громадського діяча та її діяльності в минулому [9].

Також ОСОБА_1 звернулася до суду щодо того, що інформація, викладена в мережі інтернет на сторінці ІНФОРМАЦІЯ_2 в статті «ІНФОРМАЦІЯ_1», є недостовірною та такою, що зачіпає честь, гідність та ділову репутацію позивача. У статті відповідач не просто викладає своє особисте ставлення до певної події, а чітко вказує на вчинення ОСОБА_1 кримінального правопорушення, передбаченого статтею 368 Кримінального Кодексу.

Під час вирішення справи суд зазначив, що коментарі, висловлені відповідачем, та розміщена в інтернет-ресурсі спірна стаття стосувалася саме діяльності позивача, пов'язаної з його службою. Отже, оспорювана інформація входить до предмету суспільного інтересу, стилістика інформації та застосовані мовні обороти не мають стверджувального характеру з посиланням на конкретні факти стосовно особи позивача, що стало підставою для висновку про те, що баланс між приватним інтересом щодо захисту репутації позивача та публічним інтересом щодо суспільно необхідної інформації порушено не було, а тому підстав для задоволення позовних вимог немає.

Поширена відносно позивача вищевикладена інформація є оціночним судженням та відповідає засадам демократичного суспільства щодо свободи вираження поглядів [10].

Таким чином, касаційну скаргу було залишено без задоволення.

На протипагу прав про свободи вираження поглядів є право на особисте життя. Головним обмеженням у вільному висловлюванні є право на недоторканість приватного життя.

Відповідно до статті 12 Загальної декларації прав людини 1948 року ніхто не може зазнавати безпідставного втручання в його особисте та сімейне життя, безпідставного посягання на недоторканність його життя, тайну його кореспонденції або на його честь і репутацію. Кожна людина має право на захист закону від такого втручання або таких посягань [3].

Зазначене питання, регламентоване у Декларації про свободу політичної дискусії в засобах масової інформації від 12 лютого 2004 року, а також інші вищезазначені питання відображено у рекомендаціях Резолюції 1165 (1998) Парламентської Асамблеї Ради Європи про право на недоторканність приватного життя.

Зокрема, названа Резолюція зазначає, що публічними фігурами є особи, які займають державні посади і/чи використовують державний ресурс, а також усі ті, хто відіграє

певну роль у громадському житті або галузі політики, економіки, мистецтва, соціальної сфери, спорту чи будь-якій іншій сфері [11].

Окрім цього, у справі «Штоль проти Швейцарії» ЄСПЛ [6, с. 116] констатував: «Здійснення свободи вираження поглядів усіма особами (та журналістами включно) пов'язане з їхніми обов'язками та відповідальністю, обсяг яких залежить від ситуації та технічних засобів, які вони використовують». Наявність таких рішень додатково вказує на те, що нові технологічні та інформаційні можливості потребують відповідального користування, оскільки відкривають нові шляхи для зловживання правами людини (поширення висловлювань, що розпалюють ненависть та ворожнечу).

У разі поширення інформації, яка висловлена в брутальній, принизливій чи непристойній формі, що принижує гідність, честь чи ділову репутацію публічної особи, виникають підстави для відшкодування моральної шкоди.

Висновки

Дії та вчинки публічних осіб підлягають ретельному громадському контролю та можуть зазнавати гострої громадської критики, зокрема в засобах масової інформації та соціальних мережах. Таким чином, будь-яке вираження власних думок щодо якості виконуваних публічних функцій не є підставою для захисту права на повагу честі, гідності та ділової репутації.

Особливості цивільно-правового захисту права на повагу до честі та гідності, а також недоторканості ділової репутації публічних осіб визначаються також характером поширеної інформації, зокрема, чи становить така інформація суспільний інтерес.

Межі допустимої інформації щодо публічних осіб можуть бути ширшими порівняно з межами такої ж інформації щодо звичайних громадян. Право на недоторканість ділової репутації та честь і гідність публічної особи підлягають захисту лише у випадках, коли політичний, державний або громадський діяч доведе, що інформація про нього була поширена з умислом, а не з метою доведення до громадськості особистих тверджень про наміри і позицію таких осіб.

Список використаних джерел:

1. Закон України «Інформацію» від 02.10.1992 № 2657-XII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2657-12/ed19921002> (дата звернення 04.09.2020).
2. Постанова Пленуму Верховного суду України від 27.02.2009 №1 «Про судову практику у справах про захист гідності та честі фізичної

особи, а також ділової репутації фізичної та юридичної особи». URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v_001700-09#Text (дата звернення 04.09.2020).

3. Загальна декларація прав людини № 995_015 10.12.1948 року. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_015#Text (дата звернення 04.09.2020).

4. Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод від 04.11. 1950 року. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_004#Text (дата звернення 04.09.2020).

5. Закон України «Про виконання рішень та застосування практики Європейського суду» № 3477-IV від 23.02.2006 року. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3477-15#Text> (дата звернення 04.09.2020).

6. Рішення Європейського суду з прав людини щодо доступу до публічної інформації. Збірник. Рада Європи, березень 2017 року. URL: https://cedem.org.ua/wp-content/uploads/2017/07/FMU_Access_2017_web-1.pdf (дата звернення 04.09.2020).

7. Рішення Європейського суду з прав людини від 02.06.2016 року у справі «ТОВ «Інститут економічних реформ» проти України» (Заява № 61561/08). URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/974_c54#Text (дата звернення 04.09.2020).

8. Рішення Європейського суду з прав людини від 08.07.1986 року у справі Лінгенса (12/1984/84/131). URL: http://search.ligazakon.ua/l_doc2.nsf/link1/SO0496.html (дата звернення 04.09.2020).

9. Постанова Верховного Суду від 06.11.2019 у справі № 165/2559/15-ц. URL: <http://reyestr.court.gov.ua/Review/85493577> (дата звернення 04.09.2020).

10. Постанова Верховного суду від 22 січня 2020 року у справі № 522/5992/17. URL: <http://reyestr.court.gov.ua/Review/87082016> (дата звернення 04.09.2020).

11. Резолюція 1165 (1998) Парламентської Асамблеї Ради Європи про право на недоторканність приватного життя. URL: <https://cedem.org.ua/library/rezolyutsiya-1165-1998-pravo-na-pryvattnist/> (дата звернення 04.09.2020).

Olha Tur. Peculiarities of civil protection of honor, dignity and reputation of public persons

An article on the characteristics of the legal regulation of the protection of the right to move to the honor, dignity and inviolability of the reputation of public figures. The basic principles of ensuring the protection of personal non-property rights of public people are concentrated and considered. It is determined that protection from the transition to honesty, dignity and inviolability of reputation associated with the peculiarities of public control over the activities of public figures is provided. Thus, the information disseminated about public figures is socially important information, as well as restrictions on the dissemination of this information and criticism and evaluation of behavior more widely than among critics and evaluations of the behavior of a particular citizen. The dissemination of information about the public figure should be assessed in terms of socially responsible behavior of any person to society, and the analysis of such conclusions should join the society based on all information obtained from various sources.

Changing the prohibition on the dissemination of information disclosing personal non-proprietary rights as a result of the introduction of inaccessible information may not only apply these possibilities, but because the prohibition on the dissemination of information may apply in the case of dissemination of information, whether unavailable or absolutely true.

Judicial determination, opinions, beliefs, critical assessment of certain facts and shortcomings, which, as an expression of subjective opinions and views, cannot be checked for compliance with the levels (as opposed to fact-checking) and refuted, are not subject to judicial protection. This is in line with the precedent of the European Court of Human Rights, especially if such coverage concerns a public figure or an official of the level of public importance and its activities in society.

Key words: protection of personal non-property rights, public figures, the right to respect for dignity and honor, the right to the inviolability of reputation, refutation of unreliable information.

